

Sadloň, Dominik

Filozofia informácie a problém jej chápania ako filozofie prima

Pro-Fil. 2022, vol. 23, iss. 1, pp. 57-74

ISSN 1212-9097 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf22-1-20948>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.76781>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20221024

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FILOZOFIA INFORMÁCIE A PROBLÉM JEJ CHÁPANIA AKO *FILOZOFIE PRIMA*

DOMINIK SADLOŇ

Katedra logiky a metodológie vied, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave, dominik.sadlon@gmail.com

PŮVODNÍ VĚDECKÁ PRÁCE ▪ OBDRŽENO: 19/4/2022 ▪ PŘIJATO: 14/6/2022

Abstrakt: V tejto stati je najprv predstavená filozofia informácie (FI) a demarkácia jej predmetu v metodologicky ucelenej forme, a to nadviazaním na koncepciu FI L. Floridiho. V porovnaní s jeho návrhom je vyčlenený i predmet metafílozofie informácie, a takisto je ujasnené aj označenie „*filozofie prima*“. Floridi tvrdí, že jeho koncepcia FI ho môže voči iným filozofickým disciplinám nadobudnúť. Problém chápania FI ako *filozofie prima* sa však ani po dvadsiatich rokoch od jeho uvedenia výraznejšej priamej reflexie nedočkal. V tejto štúdii je zodpovedaná otázka, či je tento problém stále otvoreným problémom FI, a ak áno, v akom zmysle. Je obhajovaná téza, že problém chápania FI ako *filozofie prima* je otvoreným problémom metafílozofie informácie, pričom vzhľadom na výsledky práce v FI sú identifikované niektoré oblasti, relatívne ku ktorým v súčasnosti môžeme, nemôžeme a nedokážeme FI označiť ako *prima*.

Kľúčová slova: informácia, filozofia informácie, metafílozofia informácie, *filozofia prima*, L. Floridi.

PHILOSOPHY OF INFORMATION AND THE PROBLEM OF ITS UNDERSTANDING AS *PHILOSOPHIA PRIMA*

Abstract: This article first presents the philosophy of information (PI) and the demarcation of its subject in a methodologically comprehensive form, following L. Floridi's conception of PI. In contrast to his proposal, the subject of the metaphilosophy of information is singled out, and the term “*philosophia prima*” is clarified as well. Floridi claims that his conception of PI can be understood as *prima* in relation to other philosophical disciplines. However, even twenty years after its introduction, the problem of understanding PI as *philosophia prima* has not received any significant direct reflection. In this study, the question is answered whether this problem is still an open problem of PI, and if so, in what sense. The thesis that the problem of understanding PI as *philosophia prima* is an open problem of metaphilosophy of information is defended, while, given the results of work in PI, some areas are identified relative to which we currently can, cannot, and are unable to label PI as *prima*.

Keywords: information, philosophy of information, metaphilosophy of information, *philosophia prima*, L. Floridi.

1 Úvod

V posledných desaťročiach môžeme zaznamenať výrazne zvyšujúci sa dopyt po filozofickom štúdiu fenoménu informácie (Adriaans – van Benthem (eds.) 2008, Adams – Moraes 2016, Dutta 2016). Informačná revolúcia v polovici dvadsiateho storočia podnietila prudký rozvoj informačno-komunikačných technológií, poznania o tejto oblasti a zapríčinila veľmi rýchle zvyšovanie druhov a množstva informácií. Dôsledky týchto skutočností môžeme nachádzať takmer v každej sfére. Politika, ekonomika, komunikácia, doprava, vzdelávacie systémy, veda, etika, náboženstvo, voľný čas a mnohé iné oblasti sú poznačené týmto technologickým pokrokom, následnou zmenou pohľadu na svet či celoplošne vzrastajúcim dôrazom na informovanosť, resp. na informácie.

Realita, ktorej je človek súčasťou a ktorú aj on spoluutvára, prechádza zmenami, a nakoľko je jedným z ústredných prvkov týchto procesov fenomén informácie, zasluhuje si stále viac pozornosti. V priebehu ostatných rokov vyvstali otázky o fundamentálnej povahe tohoto fenoménu, o jeho rôznych podobách, o disciplínach, ktoré ho študujú a o ich vzájomnej previazanosti. Informačný fenomén sa pre odbornú komunitu a pre verejnosť stáva viac dostupný a transparentný a lepšie sa ukazuje aj jeho dôležitosť a aktuálnosť. Na druhej strane sú jasnejšie aj miesta, ktoré si zasluhujú oprávnenú kritiku.

Tieto tendencie vyústili až do projektu L. Floridiho (Floridi 2011, 2013, 2014, 2019), ktorý sa pokúsil navrhnúť základy filozofie informácie (FI) ako samostatnej filozofickej disciplíny. Jeho koncepcia sa však stále teší značnej recepcii, o čom svedčia i mnohé monografie, príručky či konferencie venované jej témam (napr. Allo (ed.) 2010, Demir (ed.) 2012, Floridi (ed.) 2016). Aj napriek tomu, že v odbornej diskusii sa ustálila ako určitý štandard, jej viaceré miesta sú otvorené doplnujúcim reflexiám. Napríklad, Floridi FI formuloval ako aspirujúcu na to, aby mohla byť rozoznaná ako tzv. *filozofia prima*, teda filozofia, ktorá je relatívne k ostatným častiam filozofie fundamentálna v zmysle jej predmetu a metód, no tvrdí, že konkrétna podoba FI sa ukáže až *a posteriori* (Floridi 2002, 140–141). Elaborácia FI ako *filozofie prima* je v rámci ujasnenia jej vzťahu k ostatným filozofickým a vedeckým disciplínam a v zmysle plného využitia jej potenciálu označená za jeden z hlavných problémov FI, no ani po dvadsiatich rokoch od jej uvedenia sa tento problém výraznejšej priamej reflexie nedočkal.

Najprv sa v tejto štúdiu venujem uvedeniu Floridiho filozofie informácie so špeciálnym zreteľom na jej predmet, ktorý zhrňam v metodologicko ucelenej forme. Následne oproti Floridiho návrhu vyčleňujem aj predmet metafilozofie informácie, a takisto ujasňujem aj kritérium „*filozofie prima*“. Na tomto základe formulujem odpoveď na otázku, či je problém chápania filozofie informácie ako *filozofie prima* stále otvorený problém FI, a ak áno, v akom zmysle. Obhajujem tézu, že problém chápania filozofie informácie ako *filozofie prima* je otvorený problém, no ide o problém metafilozofie informácie, pričom vzhľadom na doterajšie výsledky práce v FI identifikujem podľa jednotlivých špecifikácií kritéria „*filozofie prima*“ oblasti, relatívne ku ktorým FI môžeme, nemôžeme a v súčasnosti nevieme označiť ako *prima*.

2 Filozofia informácie

„Informácia“ je bežne používaná vysokofrekvenčná fráza s nízkym obsahom, ktorá preniká do nášho bežného jazyka bez toho, aby priťahovala veľkú pozornosť, pretože jej význam dlho erodoval (Adriaans – van Benthem 2008, 7). Táto parafráza hovorí o rafinovanom prenikaní výrazu „informácia“ do ľudského jazyka, ktorý v dejinách nadobúdala rôzne významy.

Ľudia si zvykli používať tento výraz bez toho, aby si kládli dodatočné otázky o jeho presnejšom vymedzení, a to nielen v bežnej reči, ale do 20. storočia aj v rámci viacerých akademických disciplín. Prípad filozofickej reflexie fenoménu informácie je však od iných filozofických typov skúmania odlišný. Na rozdiel od vyčlenenia sa špeciálnych vied z filozofie, ako tomu bolo pri veľkých antických otázkach o bytí a usporiadaní sveta, pri fenoméne informácie jeho filozofické reflexie vznikajú až v druhej polovici 20. storočia – v nadväznosti na vedecké skúmanie informácie, ktoré sa objavuje v rámci ustálenia epistemického (komunikačného) významu výrazu „informácia“.

Najprv v tejto časti objasňujem jeho rozšírenie z pôvodného ontologického významu a stručne ukazujem, ako viedlo k vzniku filozofie informácie.¹ Následne sa zameriavam na špeciálny návrh FI, ktorý prezentoval L. Floridi. Špecifikujem jej predmet, no tiež ho odlišujem od predmetu metafilozofie informácie. Aj keď existujú i alternatívne prístupy k FI, nakoľko je táto práca primárne zameraná na jej vzťah k označeniu *prima*, ktoré vychádza z Floridihho koncepcie, ostatným sa v nej venovať nebudem.²

2.1 Cesta k filozofii informácie

2.1.1 Dva hlavné významy výrazu „informácia“

Výraz informácia má latinský pôvod, no jeho korene siahajú až do antického Grécka.³ V základnom slovesnom tvare „informare“ sa začal objavovať v starovekom Ríme ako sekundárny technický termín slúžiaci na vyjadrenie myšlienok spojených s náukou o hylémorfizme. Skladá sa z predpony „in“, ktorá znamená vnútorné smerovanie, zdôraznenie určitého procesu, no taktiež absenciu niečoho a slovného základu „form“ vyjadrujúceho určitý tvar (Capurro 2009, 128, Slavkovský 2013, 18). Ich spojením dostávame sloveso, ktoré vyjadruje proces tvarovania formy určitej látky.⁴ Ide hlavne o ontologické použitie výrazu „informare“ v zmysle vyjadrenia štrukturálnych zmien určitého objektu, no v niektorých kontextoch sa prelína aj s epistemickým rozmerom v zmysle rôznych typov komunikačnej interakcie.

Pre Platóna idey reprezentujú formy vecí ako jediné pravdivo existujúce objekty a veci, ktoré ľudia vnímajú, sú len ich nedokonalé odrazy. Aristoteles následne aplikoval časť Platónovej koncepcie na myslenie, čo mu umožnilo v rámci možností elegantne objasniť poznanie bez odvolávania sa na teóriu *anamnézis*, na rozpamätávanie sa na svet ideí – veci dokážeme poznávať, pretože podľa rozpoznávania ich atribútov dokážeme nachádzať formy, ktoré im prislúchajú (Slavkovský 2013, 18). Informovanie je teda, napr. v kontexte pedagogiky, možné rozumieť aj ako prenos formy jedného bytia na druhé, čím sa ukazuje previazanosť ontologického a epistemického aspektu informovania. Učiteľ komunikuje študentom svoje znalosti a vedomosti, čím sa študenti štrukturálne utvárajú. Takto sú zaznamenané napríklad nasledovné výskyty tohto ďalšieho proteovského slova.⁵

¹ Ontologický rozmer informácie však v druhej polovici 20. storočia opäť nadobúda uplatnenie a ukazuje sa, že je s jej epistemickým rozmerom úzko prepojený (Capurro – Hjørland 2003, 351, Floridi 2011, 339–371).

² Pozri napr. Burgin (2010) či Hofkirchner (2012).

³ Grécke korene treba rozumieť len v zmysle ideového zázemia, ktoré podnietilo vznik konkrétneho jazykového prostriedku neskôr. V starogréčtine ani v hebrejčine sa výraz „informácia“ podľa Schementa (2017, 175) nevyskytuje.

⁴ Proces, ktorým látka získava svoju formu, napríklad Akvinský doslovne prekladá ako *materiae informatio* (Aquinas 2001b, q. 27, a. 3, ad 25).

⁵ Pre detailný rozbor historických podôb latinského výrazu „informare“ pozri napr. v Thesavrus linguae Latinae (TLL) (2019, 1473–1480) alebo Capurro (1978).

Virgílius vo svojich *Eneádach* opisuje, ako Vulkán a Kyklopovia vlastnými rukami utvorili (*informatum*) blesky pre Dia (Vergil 1900, lib. 8, l. 425). Tertulián nazýva Mojžiša *populi informator*, teda učiteľ či utvárajúci ľud (Tertullian 1972, lib. 4, p. 22, l. 3). V stredovekej filozofii, napr. u Augustína alebo u Tomáša Akvinského, sú už takéto použitia výrazu „informare“ a slovných tvarov z neho odvodených na rôznych miestach štandardné.⁶

Použitia daného výrazu sú príkladmi hlavne jeho prvého významu. Tento ontologický význam výrazu „informácia“ v sebe nesie objektivizujúce črty v zmysle explanácie štrukturálnych procesov formovania určitej látky. Avšak jeho uplatnením nielen na „nižšie“ materiálne kontexty, ale aj na „vyššie“ kontexty súvisiace s intelektom, v oboch prípadoch v zmysle odovzdávania a prijímania určitej *formy*, sa postupne objavuje i druhý hlavný význam výrazu „informácia“, ktorý má epistemický charakter (Capurro 2003, 353, Capurro 2009, 128). Ako akt informovania, teda ako akt komunikácie správy alebo poznania, sa dnes, na rozdiel od prvotného významu, vyznačuje prechodom k subjektívnej realizácii informačného, resp. komunikačného procesu.⁷

Prvý výskyt výrazu „informácia“ ako substantíva je v pluráli zaznamenaný v stredovekom francúzskom jazyku z roku 1274 ako „súbor činov, ktoré vedú k preukázaniu trestného činu a k usvedčeniu páchatel'ov“. V stredovekej angličtine sa vyskytuje v roku 1275 ako „inštrukcia“ a od 14. storočia je zaznamenané jeho chápanie už explicitne ako „informácie, ktorú niekto získava o niekom“ (pozri Oxford English Dictionary, 2021). V poslednej uvedenej podobe sa toto epistemické subjektívne použitie rozšírilo najviac a je zachované až dodnes.

Naopak, postupnou paradigmatickou zmenou pohľadu na svet, ústupom scholastického myslenia, ktoré bolo vystriedané novovekými diskusiami medzi racionalizmom a empirizmom, sa ontologický rozmer výrazu „informácia“ vytráca (Peters 1988, 12). V období renesancie a humanizmu, a potom až do 19. storočia je však prítomný vo viacerých výkladových slovníkoch v kontexte pedagogiky; v zmysle učiteľa, ktorý formuje, utvára myslenie svojich žiakov. Preto je nutné tvrdenie o vytrácaní ontologického významu výrazu „informácia“ obmedziť len na niektoré oblasti, napr. na filozofiu. Od rozpadu scholastiky bol však tento výraz približne do 20. storočia najrozšírenejší iba neutrálne, v bežnom intuitívnom chápaní akýchkoľvek správ, ktoré si medzi sebou ľudia vymieňali v rámci každodennej spoločenskej komunikácie (Geistová 1979, 19).

2.1.2 Vznik filozofie informácie

Prvé pokusy o systematickú reflexiu informačného fenoménu vznikali až začiatkom 20. rokov 20. storočia. Najprv v oblasti teórie žurnalistiky, v ktorej bol diskutovaný problém novosti a hodnoty informácie (v rámci kritiky buržoázných novinárov). Ten sa ukazuje byť otvorený dodnes, no hlavným podnetom k vedeckému štúdiu informácie, ktorý je základom dnešnej informačnej spoločnosti, treba rozumieť prvé terminologické rozlíšenia kvantitatívneho vyjadrenia obsahu vysielanej a prijímanej správy v súvislosti s inžinierskym vývojom komunikačných technológií, v ktorom sa spojili jeho fyzikálne a matematické aspekty (Geistová 1979, 20–21).

⁶ Pozri napr. Augustinus, (1968, lib. 11, p. 2, l. 3), Augustinus (1968, lib. 14, p. 8, l. 11), alebo Augustinus (1955, lib. 11, cap. 24) či Aquinas (2001c, p. III, q. 69 a. 4 arg. 1), Aquinas (2001a, lib. 4 cap. 26 n. 8).

⁷ K vzájomnej previazanosti historických výskytov medzi výrazmi „informácia“ a „komunikácia“ pozri Shement (2017).

Množstvo obsahu, ktorý určitá správa nesie, nazval R. Hartley (1928) „informácia“ a tento krok, nasledovaný i ďalšími teoretikmi, konečne predstavoval zasadenie fenoménu informácie do pozornosti vedeckého výskumu. V uvedenom duchu vznikajú pionierske práce na tému informácie napr. z rúk C.E. Shannona, A. Turinga, N. Wienera. Turingove práce pútali od 30. rokov pozornosť na viacerých frontoch a ich autor je pokladaný za zakladateľa počítačovej vedy a umelej inteligencie. Spomenúť môžeme napr. jeho neskoršie dielo *Computing Machinery and Intelligence* z roku 1950, v ktorom nastolil otázku, či môžu stroje myslieť. Shannonova diplomová práca *Symbolic Analysis of Relay and Switching Circuits* z roku 1937, v ktorej popísal prepojenie elektrických obvodov s Booleovou dvojhodnotovou algebrou, je označovaná ako jedna z najužitočnejších študentských prác vôbec. Počas druhej svetovej vojny sa, ako Turing, aj on venuje kryptografii. Wiener následne v roku 1942 v článku *The Extrapolation, Interpretation and Smoothing of Stationary Time Series* prvý krát ucelene vysvetľuje komunikačnú teóriu ako štatistický problém a v roku 1948 vychádza jeho kniha *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and in the Machine*, ktorou oficiálne zakladá kybernetiku ako novú vedeckú oblasť. V tomto roku sa taktiež objavuje aj Shannonova práca *A Mathematical Theory of Communication*, v ktorej prvý krát používa výraz *bit* na označenie najmensej jednotky informácie a vysvetľuje zákonitosti jej prenosu.⁸

Týmto spôsobom postupne začína informačný fenomén pútať čoraz väčší záujem aj v ostatných vedeckých disciplínach a spolu dnes tieto výskumy tvoria skupinu informačno-komunikačných vied, ktoré navrhujú rôzne informačno-komunikačné technológie (IKT). „Objavenie“ a ustálenie epistemického komunikačného významu výrazu „informácia“ bolo pre etablovanie informačno-komunikačných vied zásadné, pretože aj napriek rozvoju komunikačných technológií (písmo, tlač, telegraf, ...) v jazyku chýbal prostriedok na presné a jednoduché vyjadrenie toho, čo je nimi komunikované – informácia.

Následne na pozadí uvedených a mnohých ďalších prác vzniká jeden z pilotných výsledkov informačno-komunikačných vied – digitálny počítač, ktorý sa od svojich počiatkov v podobe elektromechanických počítačov dodnes rozvinul až na úroveň počítačov štvrtej generácie charakteristickej mikroprocesormi, resp. na úroveň piatej generácie v podobe kvantových počítačov či počítačov s umelou inteligenciou.⁹ Spolu s rozvojom ďalších technológií ako napr. s rozvojom sieťového rozhrania vedúceho až k vzniku internetu a s ich úpravou a využitím na rôznorodé funkcie, verejné či súkromné, integrácia IKT v rôznych formách úspešne prebehla snád' do všetkých oblastí ľudskej civilizácie.

Ako v prípade iných disciplín, i skupina informačno-komunikačných vied potrebuje reflexie filozofického charakteru, ktoré sú zamerané na jej konceptuálne a metodologické základy, hodnotové otázky a pod. Budovanie FI ako filozofickej disciplíny, ktorá reflektuje teoretické východiská informačných vied, nadobúda zdôvodnenie. Tento charakter FI je v diskusiách považovaný za štandard (Colburn 2000, Adriaans – van Benthem 2008, 7).¹⁰ Pozrime sa však na zdôvodnenie vlastného predmetu FI, ktoré je problematickejšie.

⁸ Ide o výber z mnohých dôležitých diel spadajúcich do obdobia klasických reflexií súborne nazývaných „teória informácie“. Konkrétne zdroje uvedených prác pozri v Rogers – Valente (2017) *A History of Information Theory in Communication Research*.

⁹ Pre historický výklad jednotlivých generácií počítačov pozri napr. O'Regan (2021).

¹⁰ Treba upozorniť, že metaskúmania informačno-komunikačných vied boli rôznymi autormi, napr. aj Colburnom, označené za predmet iných oblastí, než FI, napr. ako tzv. *AI philosophy* či *philosophy of computing*. Floridi argumentuje, že tieto vydláždili cestu pre filozofiu informácie, ktorá ich spája do jedného celku (Floridi 2002, 125).

Treba povedať, že dané technológie boli do veľkej miery motivované a poznačené vojenskými a politickými podnetmi. Aj vzhľadom na ich bohaté financovanie sme svedkami extrémnej premeny ľudskej spoločnosti¹¹ – technologicky, v podobe stále nových spôsobov komunikácie, obchodu, trávenia voľného času a pod., no hlavne na úrovni poznania. V prírodných vedách sa objavuje napr. fyzika informácie, množstvo výskumov je zameraných na genetickú informáciu, na prenos neurálnej informácie či na implementáciu umelých informačných technológií do tela človeka. V ekonómii je informácia chápaná ako nový typ statku, ktorý je zásadný pre racionálne rozhodovanie. V mnohých spoločenských vedách sa skúma jej efektívna distribúcia v multiagentových systémoch, čoraz viac je alarmujúci problém falošných informácií a takisto je dôležité reagovať na otázky informačnej bezpečnosti. Informačná revolúcia 20. storočia, oproti predchádzajúcim, vo výrazne kratšom čase prináša oveľa viac nových výziev, ktoré si vyžadujú promptné reakcie, často vo forme spolupráce viacerých akademických disciplín.

Konzekventne, v tomto duchu začínajú niektoré informačné skúmania nadobúdať aj charakter štandardných filozofických problémov. Na poli kontinentálnej aj analytickej filozofie vznikajú nové informačné ontologické a epistemologické koncepcie.¹² Začína sa skúmať napr. informačný rozmer logických a sémantických systémov a nové výzvy sa objavujú predovšetkým v oblasti etiky či v oblasti sociálnej a politickej filozofie.¹³ Ako osemnásť otvorených problémov filozofie informácie ich L. Floridi zhrňa do piatich oblastí: analýza pojmu informácie, sémantika, myseľ, príroda a hodnoty (Floridi 2011, 26–45).¹⁴

Som presvedčený, že filozofická reflexia informačného fenoménu je ako predpoklad adekvátneho riešenia problémov týchto oblastí nevyhnutná, pretože i) rôznorodé vedecké prístupy sa primárne zameriavajú len na jeho špeciálne aspekty a neobsahujú dostatočne expresívne všeobecné rozhrania na jeho efektívne prepojenie aj so vzdialenejšími oblasťami, čo sa ukazuje byť čoraz viac potrebné. Na druhej strane ii) filozofické reflexie informačného fenoménu nie je možné redukovat' ani do kompetencií existujúcich filozofických disciplín, a preto by im mal byť venovaný samostatný priestor. Aj napriek tomu, že tieto úvahy presahujú do metafyziky, epistemológie, logiky a pod., v týchto prípadoch ide len o ich aplikáciu na existujúce filozofické problémy. Základný konceptuálny výskum informačných procesov a jeho konštitutívnych prvkov je na všeobecnej úrovni vo filozofii novou originálnou

¹¹ Floridi interpretuje informačnú revolúciu 20. storočia aj ako štvrtú vedeckú revolúciu, v ktorej dochádza k reinterpretácii ľudského druhu informačnými termínmi. Prvou vedeckou revolúciou rozumie Kopernikov odkaz v zmysle straty pevného centrálného postavenia vo vesmíre. Toto platí pre našu planétu, no aj pre ľudí ako takých. Druhá vedecká revolúcia podľa neho predstavuje Darwinove závery o pôvode ľudského druhu, ktoré znamenali stratu neohrozeného postavenia v živočíšnej ríši na našej planéte. A za poslednú revolúciu predchádzajúcu informačnú záplavu pokladá Freudove postrehy o nevedomých procesoch mozgu človeka, ktoré sa dnes tešia veľkej obľube napr. v kognitívnych vedách či neurovede. Nie sme teda nehybní, v centre vesmíru (1. revolúcia), v zásade nie sme ani biologicky odlišní od zbytku zvieracej ríše (2. revolúcia), taktiež nemáme ani „autonómne“, plne transparentné mysle, ako predpokladal napr. Descartés (3. revolúcia) a napokon sa podľa Floridiho od iných organizmov výrazne nelíšime ani ontologicky – ako infoagenti (členovia infosféry) všetky organizmy podliehajú primárne informačným zákonitostiam (4. revolúcia) (Floridi 2014, 87–100).

¹² Pre úvod k reflexii fenoménu informácie z pozície kontinentálnej a analytickej filozofie pozri The II Research Network (2013, 9–27).

¹³ Napr. na doposiaľ nevidané morálne problémy upozorňoval už N. Wiener, ktorý sa počas druhej svetovej vojny podieľal na aj na zostrojení protiletadlových diel. Dokázal rozoznať revolučnosť projektu, na ktorom so svojím tímom pracoval. Snažili sa vytvoriť stroj schopný informáciu o svete zaznamenať, uložiť, selektovať, spracovať a podľa toho urobiť určité rozhodnutie. Už vtedy začal uvažovať o tom, aké sociálne a etické konsekvencie môže tento výskum priniesť, čím položil základy aj ďalšej oblasti – informačnej etike (Bynum 2010, 173). Ucelený prehľad reflexií uvedených filozofických oblastí je možné nájsť napr. v The II Research Network (2013) alebo vo Floridi (ed.) (2016).

¹⁴ Crnkovic a Hofkirchner (2011) sumarizujú stav ich riešenia po desiatich rokoch a dopĺňajú ich aj o ďalšie novovzniknuté informačné problémy.

problematikou, ktorá sa predmetom štandardných filozofických disciplín vyhýba. Obsahovo k nej má najbližšie oblasť knižničnej a informačnej vedy, no táto je zameraná hlavne na manažment informácií a informačných cyklov relatívne k vybraným praktickým problémom.¹⁵ Fenomén informácie má všeobecný a do mnohých oblastí presahujúci charakter ako fenomén bytia, poznania, pravdy, atď., a preto prijímam, že na tejto úrovni mu prináleží, aby bol predmetom špeciálneho filozofického odboru, a nie predmetom knižničnej a informačnej vedy.

Informačné revolúcie pred 20. storočím mali na spoločnosť výrazný dopad (napr. revolúcia vzniku písma či kníhtlače (pozri Fang 2016)), no až vznikom počítača sa v rámci informačnej revolúcie 20. storočia fenomén informácie prejavil najrozsiahlejšie. Rozvíjanie epistemického významu výrazu „informácia“, hlavne v digitálnej podobe, podnietilo implementáciu explicitne informačných rozhraní na mnohých úrovniach spoločnosti. Tieto udalosti prinášajú také zásadné kultúrne výzvy, mnohé teoretické a praktické problémy, že na ich komplexné riešenia nepostačujú existujúce disciplíny, a tým sa ukazuje potreba novej filozofickej oblasti – filozofie informácie. Ďalšia časť je zameraná na demarkáciu jej predmetu nadviazaním na koncepciu L. Floridiho.

2.2 Floridiho koncepcia filozofie informácie

Rozličné autorky a autori sa zameriavajú na rôzne aspekty informačného fenoménu a podľa toho sa môžu líšiť i názory na demarkáciu FI. Zdôraznenie určitých črt a zanedbanie iných sa prejavuje v rôznych názoroch na kompetencie FI či na jej vzťah k iným disciplinám. V odbornej diskusii je predmet FI najkomplexnejšie formulovaný Floridim a vzhľadom na špecifické ciele tejto štúdie ho prijímam ako pracovný štandard:

(D) philosophy of information (PI) =_{def.} the philosophical field concerned with (a) the critical investigation of the conceptual nature and basic principles of information, including its dynamics, utilisation, and sciences, and (b) the elaboration and application of information-theoretic and computational methodologies to philosophical problems. (Floridi 2002, 137)

Floridiho definícia FI a jej interpretácia obsahuje niekoľko problémov. Nie je formulovaná systematicky, je v nej duplicitne zastúpená funkcia tzv. využitia („utilisation“), resp. aplikácie („application“) informačných skúmaní v jej časti a) a b),¹⁶ a taktiež sú v nej zahrnuté prvky, ktoré by mali prislúchať hierarchicky vyšším reflexiám – metafílozofii informácie.

Uvedený návrh preto upravujem do jazykovo presnejšej podoby. Jednak predstavujem klasifikáciu predmetu FI pozostávajúcu z kategórií, ktoré sú významovo ostrejšie vyjadrenia tých, ktoré formuluje Floridi, no od týchto odlišujem kategóriu „metafilozofie informácie“, ktorá sa explicitne vo Floridiho textoch nenachádza. Ide o zavedenie pomocných výrazov „prvorádové“ a „druhorádové“ skúmania, ktoré sú neutrálnejšími alternatívami k Floridiho vyčleneniu tzv. časti *fenomenológie FI* (skúmanie primárnych fenoménov FI) a *meta-teoretických úvah FI* (aplikácia, resp. využitie výsledkov fenomenológie FI na riešenie problémov iných oblastí). Termín „metateoretický“ je mäťuci aj kvôli tomu, že Floridi ho používa na označenie druhej hlavnej vlastnej časti predmetu FI a nie v zmysle metateoretických reflexií FI ako vlastnej metafílozofie tejto disciplíny (Floridi 2002, 136–137). Túto preto

¹⁵ Podobný je aj názor Herolda (2001), ktorý tvrdí, že knižničná veda môže byť následne chápaná ako aplikovaná filozofia informácie. Bližšie k objasneniu vzťahu medzi FI, knižničnou a informačnou vedou pozri Furner (2010).

¹⁶ „Využitie“ je možné rozumieť ako „aplikáciu“ (pozri Floridi 2002, 139), no tiež ako súčasť „dynamiky informácie“. Jeho samostatné zaradenie do predmetu FI nemá adekvátne zdôvodnenie.

navrhujem chápať ako „metafilozofiu informácie“. Obsah jednotlivých skupín prvorádových a druhorádových skúmaní FI z Floridiho návrhu plne preberám, dopĺňam iba pomenovania „informácia *per se*“ a „informačná archeológia“. Predmet metafilozofie informácie vyčleňujem ako spojenie viacerých Floridiho myšlienok na rôznych miestach, ktorým sa konkrétne venujem v časti 2.2.3.

Cieľom je dospieť ku klasifikácii, v ktorej sa adekvátne ukáže miesto každej existujúcej súčasti filozofie a metafilozofie informácie. Respektíve, je cieľom zamedziť tomu, aby sa kvôli nejasnému vyjadreniu niektorých častí predmetu FI a metafilozofie informácie tieto prvky, popri iných, jasnejšie formulovaných prvkoch, stratili.

Floridi tvrdí, že na FI sa máme pozerat' hlavne ako na samostatnú teoretickú oblasť filozofie (prvorádové skúmania), avšak tiež ako na metateoretickú disciplínu (druhorádové skúmania).¹⁷ Prirodzene, obe sa určitým spôsobom zameriavajú na centrálny prvok FI – na fenomén informácie. K nemu však existujú rôznorodé, často veľmi vzdialené prístupy. Je vôbec možné nahliadať ho nejakým jednotným spôsobom? Floridi spochybňuje, že by sme mohli dospieť k nejakej jednotnej teórii informácie. Tento fenomén je však podľa neho natoľko dôležitý a alarmujúci, že nejakým spôsobom by sme sa mu aj napriek tomu venovať mali. Formuluje preto nasledovný spôsob chápania filozofického štúdia informácie: cieľom FI nie je snažiť sa dospieť k jednotnej teórii informácie, no skôr budovať integrovanú rodinu teórií, ktoré analyzujú, hodnotia a vysvetľujú rôzne princípy a pojmy informácie, jej dynamiku a využitie, s venovaním špeciálnej pozornosti problémom rôznorodých kontextov jej aplikácie a prepojení s kľúčovými pojmami filozofie akými sú *bytie, poznanie, pravda, život, význam* a pod. (Floridi 2002, 137).

Ide o budovanie komprehenzívnej siete prístupov k informačnému fenoménu z pozície oboch uvedených hlavných častí FI, ktoré umožňuje lepšie riešiť rôzne teoretické aj praktické problémy. V nasledovných častiach analyzujem predmet kategórie prvorádových a druhorádových skúmaní FI a následne sa venujem predmetu tzv. metafilozofie informácie.

2.2.1 Predmet teoretických skúmaní FI

Vzhľadom na Floridiho návrh môžeme rozčleniť predmet teoretických – prvorádových skúmaní FI do troch skupín:

1) *Informácia per se*. Podľa Floridiho patrí informácia ako taká, podobne ako napr. problém poznania či bytia, medzi veľké témy filozofie. Tvrdí, že vedeckými revolúciami (no nielen tými) dospievame k stále fundamentálnejšiemu prvku reprezentácie povahy sveta (Floridi 2002, 141). Predtým to bola myseľ či jazyk, dnes je to informácia.¹⁸ Čo je informácia? Existuje len jeden typ informácie alebo viac? Ak viac, aký je ich vzájomný vzťah? Čo sú dáta? Sú dáta

¹⁷ Podľa Floridiho existujú filozofické disciplíny, ktoré je možné ľahko zaradiť buď do prvej alebo do druhej skupiny, no tiež existujú i také, pri ktorých to tak jednoznačné nie je – nachádzajú sa v strede medzi danými krajnými prípadmi a podľa aktuálnych diskusií sa nakláňajú na jednu alebo druhú stranu. Napríklad, filozofia logiky je podľa neho skôr meta-disciplínou a filozofia matematiky skôr oblasťou teoretickou. FI je podľa Floridiho podobná filozofii matematiky. Je zameraná predovšetkým na prvorádové fenomény týkajúce sa sveta informácie, jej dynamiky, informačnej spoločnosti a pod., no vďaka jej metodologickému potenciálu sú v nej bohato zastúpené aj druhorádové výskumy (Floridi 2002, 136–137). Oba typy skúmaní sú úzko prepojené.

¹⁸ Podobne sa o FI vyjadruje aj Dummett. Informácia je človeku dopravovaná perцепciou či jazykom, udržiavaná pamäťou, atď. Podľa neho by sme sa preto mali napr. pred analýzou poznania venovať jej. Informácia je podľa Dummetta stavebnou jednotkou propozícií a jej tok pôsobí na omnoho fundamentálnejšej úrovni, než prenos poznania, a preto by si zaslúžil adekvátne preskúmanie (Dummett 1993, s. 186).

informáciami? Ak nie, v čom sa líšia? Môžeme hovoriť o pravdivej a nepravdivej informácii? Tieto a ďalšie otázky sú príkladmi základných otázok FI.

2) *Dynamika informácie*. V tejto oblasti ide predovšetkým o i) modelovanie informačných prostredí (identifikácia ich komponentov a vlastností, foriem interakcie s inými prostrediami, ich vnútorných procesov a pod.), o ii) skúmanie podmienok existencie informácie v zmysle jej životných cyklov a identifikáciu jej funkcií v rámci príslušných fáz od vzniku až po zánik, a nakoniec o iii) pohľad na ňu cez problémy späté s výpočtovou technikou (Floridi 2002, 138). Dynamika informácie teda zahŕňa súbor interných a externých faktorov jej života.

3) „*Informačná archeológia*“. Posledný okruh otázok, ktoré tvoria predmet prvorádových skúmaní FI, sa vzťahuje na vyhľadávanie a analýzu diel autoriek a autorov, ktorí sa primárne venovali iným témam, no relevantným spôsobom sa dotkli aj problémov, ktoré súvisia s informáciou. Podľa Floridiho môže byť ich prínos inšpiratívny a medzi klasické diela tohto druhu podľa neho možno zaradiť Platónov dialóg *Faidros*, Descartove *Meditácie*, Nietzscheho *Nečasové úvahy*, či Popperovu koncepciu tretieho sveta. Podobná situácia podľa neho nastala aj vo filozofii matematiky, biológie či jazyka (Floridi 2002, 139). Znamenity príklad takéhoto výskumu môžeme nájsť napr. v Meyns (ed.) (2021).

2.2.2 Predmet metateoretických skúmaní FI

Metateoretické – druhorádové skúmania FI navrhujem rozdeliť na dve skupiny:

1) *Filozofia informačno-komunikačných vied*. Prvorádový výskum FI je v mnohom obohatený metódami a teóriami oblastí, z ktorých vznikli informačno-komunikačné technológie. Táto črta filozofie informácie je jednou z najzásadnejších. Ide pritom často o spojenie rôznych poznatkov viacerých vedeckých disciplín. Relatívne k týmto Floridi tvrdí, že časť druhorádového predmetu FI pozostáva aj z kritickej reflexie teoretických a metodologických základov informačno-komunikačných vied (Floridi 2002, 138). Takto môžeme FI rozumieť aj ako špeciálnej oblasti filozofie vedy (pozri napr. Floridi (ed.) 2004, Hassan – Mingers – Stahl, 2018).

2) *Aplikácia FI na otvorené problémy filozofie*. Druhá skupina metateoretického výskumu FI, ktorá je azda najobsažnejšia čo do predmetu, predstavuje využitie výsledkov prvorádových skúmaní a metodologických nástrojov FI pre pomoc rôznym filozofickým disciplinám, ktoré pri riešení niektorých svojich problémov nedokážu ďalej samostatne napredovať. Využitím informačných nástrojov môžu byť na niektoré staré problémy filozofie formulované nové návrhy ich riešenia.¹⁹

2.2.3 Metafilozofia informácie

Floridi do predmetu filozofie informácie zaraďuje aj problémy, ktoré majú metateoretický charakter, a to v tom zmysle, že sú primárne o jej povahe a nie o jej vlastnom výskume. Toto tvrdenie je založené na interpretácii definície predmetu FI v texte Floridi (2002, 137–140). Konkrétne ide o tzv. elaboráciu informačno-teoretických a výpočtových metodológií a o rozvíjanie pojmu „informačných vied“, najmä v zmysle demarkácie predmetu FI ako ich zlučujúcej disciplíny, no taktiež v zmysle reflexie ich vzájomných vzťahov. Súborne

¹⁹ Napr. k problému poznania Floridi (2012) alebo k problému paradoxu dedukcie Duží (2010).

stanovené reflexie navrhujem rozumieť ako predmet oblasti „metafilozofia informácie“ v rámci troch nasledovných celkov:

1) *Metodológia FI*. Oproti viacerým štandardným filozofickým disciplinám sa podľa Floridiho FI vyznačuje metodologickým zázemím, ktoré môže byť relatívne k vybranému problému obohatené o rôzne metódy z prostredia informačno-komunikačných vied. Na druhej strane, Floridiho návrh FI v sebe obsahuje aj špeciálne metódy FI. Jednak je teda metodológia FI zameraná na vhodný výber externých informačno-komunikačných metód vzhľadom na konkrétny problém FI, no takisto predstavuje reflexiu vlastných metód FI.²⁰

2) *Predmet FI*. Druhý celok metafilozofie informácie ako vlastnej metadisciplíny FI pozostáva z otázok o tom, aké problémy môžu byť klasifikované ako informačné. Ide o normatívnu činnosť, ktorou sa o jednotlivých témach rozhoduje, či by mali byť vzhľadom na svoju povahu súčasťou skúmaní FI (prvorádových alebo druhorádových), no taktiež sa touto činnosťou FI vyrovnáva s námietkou, ktorú môžeme označiť ako tzv. *paninformačný problém*.²¹

3) *Ostatné aspekty povahy FI*. Poslednú časť predmetu metafilozofie informácie navrhujem rozumieť jednak ako zdôvodňovanie potreby FI a objasňovanie jej vzniku, no tiež ako skúmanie vzťahov FI k iným filozofickým disciplinám. Je FI voči ostatným filozofickým odvetviam nadradená? Je nutné, aby ju predpokladali ako ich konštitutívny základ? Tieto otázky môžu byť interpretované ako súčasť problému, nakoľko FI prislúcha, aby bola označená ako tzv. *filozofia prima* – v zmysle primárnosti jej predmetu a metód relatívne k ostatným častiam filozofie, resp. vedy.

3 *Filozofia prima*

Akceptovanie FI ako samostatnej filozofickej disciplíny považujem za zdôvodnené predovšetkým vzhľadom na jej originálny predmet, ktorého aktuálnosť sa stále viac prejavuje na pozadí kultúrno-spoločenských výziev súčasnej informačnej historickej etapy. Jej návrh od L. Floridiho umožňuje prepojiť viaceré vedné odbory zameriavajúce sa na rôzne aspekty informačnej spoločnosti do jedného celku, čím sa postupne buduje rozrastajúca sa integrovaná rodina rozličných prístupov reflektujúcich komplexnosť fenoménu informácie.²² Stále ide o otvorený projekt, ktorého jednotlivé iterácie postupne participujú na utváraní jeho charakteru. Floridi vzhľadom na svoju špecifikáciu filozofie informácie obhajuje možnosť, že v budúcnosti ju bude možné označiť ako tzv. *filozofiu prima*. Má ísť o model FI, ktorý by mal svojou

²⁰ V rámci nej bola vybudovaná všeobecná metodológia FI zahŕňajúca tzv. *metódu úrovni abstrakcie, metódu minimalizmu a konštrukcionizmu*. Posledné dva prvky sú však metodologické smery, a nie metódy. Ide skôr o základné navrhnutie spôsobu, ako pristúpiť k filozofickým problémom informačne (pozri Greco – Paronitti et al. 2005, Floridi 2011, 17–19, The II Research Network, 2013, 156–164). Navrhnutá terminológia by si vyžadovala značné spresnenie v rámci samostatnej štúdie.

²¹ Ide o obhájenie špecifickosti vlastného predmetu FI. Vzhľadom na predpoklad o FI, že môže vyjadriť hociktorý problém informačnými termínmi, je nejasná hranica medzi ňou a inými disciplínami, a tým sa ukazuje problém opodstatnenosti filozofie informácie ako takej (stáva sa synonymnou k filozofii). Floridi sa tieto problémy pokúša riešiť nasledovne. Kritérium opodstatnenosti informačnej analýzy by sme mali nachádzať v odpovedi na otázku, nakoľko má jej predmet informačnú povahu, a nie pýtaním sa, či by sa daný predmet mohol preložiť do informačných termínov. FI nechce byť *filozofiou perennis* – chce byť čo najpevnejšia, no s možnosťou vlastnej reflexie a inovácie (Floridi 2002, 135, 140).

²² O ucelenom rozhraní efektívne prepojujúcom rôzne aspekty informácie, no takisto rôzne vedecké disciplíny, však doposiaľ zhoda v odbornej diskusii nenastala. Napríklad vo Floridiho návrhu chýba najmä výraznejšie prepojenie s kvantitatívnymi rozmermi fenoménu informácie (Floridi 2004, 56–58). Na druhej strane, jeho kvalitatívny sémantický model informácie, na ktorom buduje prístup k ontológii, k logike či k poznaniu je užitočným príspevkom do FI. Optimálna koncepcia siete jednotlivých informačných prístupov sa ešte hľadá.

inovatívnosťou a fundamentálnosťou predstavovať zásadnú zmenu filozofickej práce. Mal by ponúknuť základy pre výraznú revíziu konceptuálnych základov poznania a spoločnosti, a to tak, aby sme jej vedeli oproti súčasnému stavu porozumieť lepšie (Floridi 2002, 140–142). Z jeho diela však nie je jasné, z čoho presne kritérium „*filozofie prima*“ pozostáva, a aj preto je následne u viacerých autorov ponímané odlišne.²³ Dokonca je možné „wittgenstianovsky“ povedať, že v mnohých dostupných formuláciách nedáva otázka: „je filozofia informácie *filozofiou prima*?“ dobrý zmysel.

V tejto časti sa preto zameriavam na jej významové objasnenie. Na jeho základe a s využitím výsledkov predchádzajúcich celkov tohoto textu následne prechádzam k jeho hlavným výskumným problémom, a to, či je problém chápania filozofie informácie ako *filozofie prima* stále aj po približne 20. rokoch od uvedenia FI jeden z jej otvorených problémov a ak áno, v akom zmysle.

Prvotná odpoveď na stanovenú otázku je jednoduchá. Berúc do úvahy navrhnutú špecifikáciu predmetu metafilozofie informácie, je nutné povedať, že táto otázka obsahovo spadá do výskumu jej tretej oblasti, teda do skúmania ostatných aspektov povahy filozofie informácie. V tomto zmysle sú príkladom takéhoto skúmania i časti predstavovanej štúdie. Triviálne, v zásade preto problém chápania filozofie informácie ako *filozofie prima* nie je problém filozofie informácie, no problém metafilozofie informácie. Po tomto základnom terminologickom rozlíšení teraz už prejdime k jadrú danej otázky.

Floridi formuluje dva hlavné spôsoby chápania filozofie informácie, ktoré bývajú pomenované ako minimalistické a maximalistické (The II Research Network 2013, 33). V prvom prípade ide o zaradenie informačných skúmaní na tú istú úroveň medzi ostatné fundamentálne skúmania vo filozofii, medzi otázky bytia, poznania, jazyka, morálky a pod. Od týchto sa však informačná oblasť odlišuje tým, že ostatným poskytuje značnú explanačnú pomoc v témach, v ktorých dlhodobo stagnujú. Napríklad, informácia je v minimalistickom chápaní FI považovaná za zjednocovací nástroj metafyziky a epistemológie, na ktorom je založená napr. Floridihov teória poznania, ktorá sa vyhyba Gettierovmu problému (Floridi 2011, 267–289). Zastávam, že tento model FI, konceptuálne skúmanie informačného fenoménu, no hlavne aplikácia informačno-teoretických metód v rôznych externých oblastiach, však ešte nie je tým, z čoho pozostáva označenie „*filozofia prima*“. Ide len o minimálny operačný štandard filozofie informácie ako samostatnej filozofickej disciplíny, ktorá zaujíma rovnako dôležité miesto vo filozofii ako podobné oblasti, ktoré zabezpečujú explanačnú pomoc iným disciplinám.

Na druhej strane, maximalistické chápanie filozofie informácie Floridi konkretizuje dvojako – vzhľadom na jej predmet a metodológiu. Tvrdí, že FI môže byť *filozofiou prima* jednak v a) aristoteliskom zmysle primátu jej hlavného predmetu – informácie – nad ostatnými predmetmi filozofických oblastí, pretože takáto FI ho postuluje ako *fundamentálny* komponent ktoréhokolvek prostredia, no takisto aj v b) karteziánsko-kantovskom zmysle primátu jej metodológie a problémov, nakoľko takáto FI aspiruje na poskytovanie *najhodnotnejšieho* a *najkomprehenzívnejšieho* prístupu k filozofickým skúmaniam (Floridi 2002, 141). V tomto zmysle ide o FI ako o fundamentálnu filozofiu relatívne k ostatným filozofiám, o tzv. filozofiu svetového informačného dizajnu, ktorá by znamenala prechod k novej filozofickej či vedeckej informačnej paradigme.²⁴

²³ Pre porovnanie pozri napr. Floridi (2011, 24–25), Furner (2010, 172–173), Vakarelov (2013, 111) či The II Research Network (2013, 32–33).

²⁴ Takáto podoba FI prirodzene vyvoláva množstvo otázok či pochybností, ktorých ani aproximované zmapovanie však nie sú predmetom tejto state. No vzhľadom na jej doterajší priebeh môžem minimálne upozorniť, že

Floridi však bližšie dve uvedené vymedzenia neexplikuje. Nie je preto jasné, ako rozumieť kritériu „fundamentálnosti“, no tiež „hodnoty“ a „komprehenzívnosti“. Spresnenie významov týchto termínov je predpokladom adekvátneho odpovedania na otázku, či je FI k ostatným častiam filozofie vo vzťahu *prima*. V opačnom prípade nie je možné označenie *prima* jednoznačne uplatniť.

V prípade kritérií „hodnoty“ a „komprehenzívnosti“, ktoré sa vzťahujú na metodológiu FI, je situácia nateraz jednoduchšia. Ako som vyjadril v poznámke 20, jej ucelená forma si vyžaduje výrazné systematické a terminologické spresnenie. Konzekventne, nakoľko nedisponujeme jej jednoznačným spracovaním, ešte nie je možné precízne nastaviť kritériá jej testovania voči iným metodológiám v zmysle ich hodnoty a komprehenzívnosti. V tomto zmysle preto ešte nevieme vyhodnotiť, či je FI vzhľadom na svoju metodológiu k ostatným častiam filozofie *filozofiou prima* a na tejto úrovni teda daná otázka v súčasnosti zostáva otvorená.

Na druhej strane, v prípade kritéria „fundamentálnosti predmetu FI v zmysle aristotelскеj tradície“ sa analogicky k historickým použitiam označenia „prvá filozofia“ naskytajú vzhľadom k maximalistickému návrhu FI viaceré možnosti, ako ho uchopiť.²⁵ Komplexná historická analýza významu výrazu „fundamentálnosť predmetu určitej filozofie“ by však s určitosťou presahovala možnosti tejto štúdie, a preto sa zameriam iba na jeho chápanie vo význame „teoretického predpokladania inými disciplínami“, o ktorom sa domnievam, že je najpodobnejšie rôznym interpretáciám maximalistického prístupu k FI (pozri napr. Floridi 2002, 139–140 či The II Research Network 2013, 33).²⁶

Takto spresnené kritérium ďalej rozumiem na základe dvoch bodov. Určitá filozofia (F1) je vzhľadom na uvažovaný predmet skúmania vo vybraných témach fundamentálnou voči inej filozofii (F2), vtt a) F2 využíva na riešenie aspoň niektorých vlastných problémov určitú časť F1 ako konštitutívny základ riešenia týchto problémov a b) aj napriek tomu, že v diskusii môžu existovať alternatívne riešenia daných problémov F2, využitie časti F1 pre riešenie daných problémov F2 je v diskusii konsenzuálne ustálené ako najrozsiahlejšie preferovaná možnosť. V tomto zmysle teda i) kritérium „teoretického predpokladania“ nie je nevyhnutne paušalizované na celé filozofické disciplíny a ii) je priamo zabezpečená fundamentálnosť predmetu danej filozofie. Berúc do úvahy takto stanovený význam kritéria „teoretického predpokladania“, vzhľadom k doterajším výsledkom práce vo filozofii informácie a vzhľadom ku konsenzu v odbornej diskusii vieme uvažovať o viacerých výsledkoch jeho uplatnenia.

1) Existujú dobré dôvody na reflexiu informačných skúmaní ako konštitutívneho teoretického základu hlavne pre niektoré témy oblastí tzv. „teoretickej filozofie“ akými sú napr. logika,

v silnejšej interpretácii stanovené maximalistické chápanie FI vyraduje Floridiho odpoveď na paninformačnú námietku, ktorej som sa venoval v poznámke 21. FI by sa tak stala synonymnou k filozofii vôbec, bola by „filozofiou všetkého“. V opačnom prípade by mohla Floridiho koncepcia obsahovať paradox: na jednej strane Floridi tvrdí, že nie všetky problémy musia mať informačnú povahu, na druhej strane v jej rámci postuluje opak.²⁵ Či už ide o Aristotelove chápanie metafyziky ako prvej filozofie vzhľadom na to, že jej predmet, bytie ako bytie, je oproti predmetom iných disciplín ontologicky nezávislý (Tahko 2013, 49–51), alebo o Akvinského charakterizáciu metafyziky ako vedy, ktorej predmet ontologicky predchádza predmety ostatných vied v zmysle prvej príčiny bytia a na ktorý spoliehajú ostatné vedy vzhľadom na formuláciu prvých vedeckých princípov (Kielbasa 2013), či o Baconovu špecifikáciu *filozofie prima* ako všeobecnej vedy univerzálnych kategórií myslenia, ktorá zahŕňa tak fundamentálne axiómy, že sú teoreticky relevantné pre každú inú vedu (Klein – Giglioni 2012), alebo o rôzne iné použitia daného výrazu.

²⁶ Samozrejme, v prípade inej interpretácie daného kritéria by mohli byť výsledky riešenia problému označenia FI ako *filozofie prima* odlišné.

epistemológia či metafyzika. Ako príklady, ktoré takýto výskum podporujú, môžeme považovať napr. Kantovu „vec osebe“ interpretovanú cez informačné termíny ako predpoklad novej súčasnej formy štrukturálneho realizmu (pozri napr. Floridi 2011, 339–371), skúmanie procesov informačnej výmeny využitím overených nástrojov počítačovej vedy v rámci štúdia rôznych aspektov fenoménu poznania (pre zhrnutie pozri Crnkovic – Hofkirchner 2011, 332–334, 338–348) alebo zameranie sa na komoditu logického vyplývania, na sémantickú informáciu, pri riešení rôznych logických problémov, napr. na tzv. problém paradoxu dedukcie (Duží 2010). Avšak aj napriek tomu, že informačné skúmania prenikli do mnohých disciplín „teoretickej filozofie“ (pre sumarizáciu pozri napr. Adriaans – van Benthem (eds.) 2008, Martinez – Sequoia-Grayson 2014 či Floridi (ed.) 2004), stabilné miesto si v mnohých prípadoch ešte stále hľadajú. Na druhej strane, pre uvedené vybrané témy daných oblastí je pozícia filozofie informácie čoraz viac akceptovaná ako esenciálna a nazdávam sa, že relatívne k týmto ju právom vieme vzhľadom na stanovené kritérium označiť ako *filozofiu prima*. Nie však v plnej verzii maximalistického návrhu FI, no doposiaľ len v zmysle vybraných tém niektorých disciplín „teoretickej filozofie“.

2) Tiež existujú oblasti, ako metaskúmania rôznych špeciálnych disciplín (okrem metaskúmaní filozofie informácie), ako napr. filozofia biológie (pozri Odenbaugh – Griffiths 2020), ktoré pre dosiahnutie optimálnych výsledkov teoreticky predpokladajú články filozofie informácie principiálne nepotrebujú. Metadisciplíny jednotlivých filozofických a vedeckých odvetví sú celkami filozofie, ktorých predmet prioritne závisí od aktuálneho stavu výskumu a potrieb k nim prislúchajúcich oblastí. V tomto zmysle sú od informačných skúmaní FI nezávislé, je možné ich plne pochopiť a rozvíjať aj bez predpokladania FI, a preto k nim filozofia informácie nie je vo vzťahu *prima*.

3) Nateraz posledná oblasť uplatnenia daného kritéria predstavuje súbor filozofických oblastí a ich problémov, vzhľadom ku ktorým, podobne ako v prípade metodológie FI, ešte nebola povaha explanačnej sily nástrojov filozofie informácie dostatočne preskúmaná. Ide hlavne o rôzne oblasti „praktickej filozofie“ (no nielen, mnoho výziev je stále otvorených aj v „teoretickej filozofii“), ako napr. etika, sociálna a politická filozofia či filozofická antropológia. V rámci týchto boli na pozadí spoločenského vstupu do infospéry pomenované viaceré problémy a ich riešenia, ktoré síce vychádzajú z informačného zázemia, no doposiaľ nie je rozhodnuté, či, termínmi Floridiho „paninformačného testu“, je ich povaha informačná alebo nie, a teda, či prešli kritériom akceptovania v odbornej komunite. Týmto spôsobom môžeme uvažovať napríklad odveký spor o ľudskú prirodzenosť. Ako som vyjadril v poznámke 11, Floridi napr. interpretuje ľudí ako infoagentov, ktorých povaha je výlučne informačná, no súčasne stále existujú živé etické, filozoficko-antropologické či teologické koncepcie, v ktorých sú informačné aspekty doposiaľ prítomné iba implicitne (pre zhrnutie súčasnej diskusie o ľudskej prirodzenosti pozri napr. Roughley 2021). Oproti prvým dvom rozhodnejším výsledkom uplatnenia kritéria „fundamentálnosti predmetu FI“ je v tomto prípade situácia nejasná.

Vzhľadom na upresnené kritérium „*filozofie prima*“ vo význame „teoretického predpokladania“ teda existujú vybrané témy niektorých oblastí, relatívne ku ktorým môžeme FI označiť ako *prima*. Treba však povedať, že takýto status nadobúdajú aj rôzne iné filozofické a vedecké disciplíny, hlavne interdisciplinárne oblasti ako napr. oblasti kognitívnych vied. Čiže nejde o nejaké nadradené postavenie FI voči všetkým ostatným častiam filozofie, no o získanie štatútu *prima*, ktorý je vo filozofii a vede celkom bežný. Takisto existujú oblasti, vzhľadom ku ktorým si takéto označenie FI nezasluhuje, no tiež sú tu disciplíny, o ktorých v tejto veci ešte rozhodnúť nevieme.

V prvom prípade uplatnenia kritéria „*filozofie prima*“ v zmysle konštitutívneho základu FI vo vzťahu k oblastiam „teoretickej filozofie“ teda môžeme povedať, že problém takéhoto označenia FI je vyriešený čiastočne, no v mnohých témach niektorých oblastí je stále otvorený. Vzťah FI k oblastiam „teoretickej filozofie“ sa doposiaľ prejavil najplodnejšie a najrozšírenejšie. V druhom prípade, v zmysle metaskúmaní, ide o vyriešený problém. No v poslednom prípade, najmä v oblastiach praktickej filozofie a taktiež v prípade metodologických kritérií („hodnota“, „komprehenzívnosť“) je problém označenia FI ako *filozofie prima* otvorený, a to v najväčšej miere. Ide o oblasti, relatívne ku ktorým si FI doposiaľ väzby nevytvorila, resp. ich vytváranie sa zdá byť, napr. oproti disciplinám ako logika či epistemológia, oveľa zložitejšie. Z uvedených výsledkov uplatnenia daného kritéria je možné uzavrieť, že Floridiho maximalistický projekt FI ako *filozofie prima* je vzhľadom k metafilozofickým oblastiam nedosiahnuteľný. No relatívne k ostatným vybraným častiam filozofie ide o návrh, ktorý ešte stále potrebuje čas pre adekvátne zhodnotenie.

4. Záver

Filozofiu informácie som v tejto stati predstavil najprv v zmysle jej historického vzniku, ktorý viedol až k ustáleniu jej podoby v rámci koncepcie L. Floridiho. Tú som upresnil vzhľadom na jej predmet, no tiež som od neho odlišil aj predmet metafilozofie informácie – oblasti, ktorá sa doteraz v diskusii zanedbávala. V súčasnosti Floridiho návrhu sa objavil tzv. problém označenia FI ako *filozofie prima*. Tento som upravil do významovo presnejšej formulácie. Na základe uvedených častí som ukázal, že vo viacerých prípadoch ide stále o otvorený problém, a to aj po dvadsiatich rokoch od jeho vzniku. Predstavené skúmania sú príkladmi výskumu v oblasti metafilozofie informácie, ktorých cieľom bolo interpretovať vznik filozofie informácie, usporiadať a systematizovať jej predmet a predmet metafilozofie informácie do koncíznej formy a na tomto základe metodologicky vstúpiť do diskusie o povahe filozofie informácie, ktorá je často genericky označovaná ako *filozofia prima*, a to aj napriek tomu, že v mnohých prípadoch si svoju výslednú formu ešte stále len hľadá.

PodĎakovanie

Táto štúdia vznikla s podporou grantov VEGA 1/0197/20 a APVV-17-0057. Lukášovi Bielikovi a anonymným recenzentom sa chcem poďakovať za podnetné rady a pripomienky, ktoré prispeli k jej skvalitneniu.

Bibliografia

Adriaans, P. – van Benthem, J. (eds.) (2008): *Handbook of the Philosophy of Science. Volume 8: Philosophy of Information*, North Holland.

Adriaans, P. – van Benthem, J. (2008): Introduction: Information is what Information does, in P. Adriaans – J. van Benthem (eds.): *Handbook of the Philosophy of Science. Volume 8: Philosophy of Information*, North Holland, 7–29.

Adams, F. – de Moraes, J.A. (2016): Is There a Philosophy of Information? *Topoi*, 35, 161–171.

Allo, P. (ed.) (2010): *Putting Information First: Luciano Floridi and the Philosophy of Information*, Wiley-Blackwell.

- Augustinus, A. (1955): *De civitate Dei*, in B. Dombart – A. Kalb (eds.) *De civitate Dei*, Brepols.
- Augustinus, A. (1968): *De Trinitate*, in W.J. Mountain – F. Glorie (eds.) *De Trinitate*, Brepols.
- Aquinas, T. (2001a): *Contra Gentiles*, in E. Alarcón (ed.) *S. Thomae de Aquino Opera omnia*, Ad Universitatis Studiorum Navarrensis.
- Aquinas, T. (2001b): *De Veritate*, in E. Alarcón (ed.) *S. Thomae de Aquino Opera omnia*, Ad Universitatis Studiorum Navarrensis.
- Aquinas, T. (2001c): *Summa Theologiae*, in E. Alarcón (ed.) *S. Thomae de Aquino Opera omnia*, Ad Universitatis Studiorum Navarrensis.
- Burgin, M. (2010): *Theory of Information – Fundamentality, Diversity and Unification*, World Scientific Publishing.
- Bynum, W. T. (2010): *Philosophy in the Information Age*, in P. Allo (ed.) *Putting Information First: Luciano Floridi and the Philosophy of Information*, Blackwell Publishing Ltd, 171–193.
- Capurro, R. (2009): Past, present and future of the concept of information, *tripleC*, 7 (2), 125–141.
- Capurro, R. (1978): *Information. Ein Beitrag zur etymologischen und ideengeschichtlichen Begründung des Informationsbegriffs* [Information: A contribution to the foundation of the concept of information based on its etymology and in the history of ideas], Saur.
- Capurro, R. – Hjørland, B. (2003): The Concept of Information, *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)*, 37 (1), 343–411.
- Colburn, T.R. (2000): *Philosophy and Computer Science*, M. E. Sharpe.
- Crnkovic, G. – Hofkirchner, W. (2011): Floridi's "Open Problems in Philosophy of Information", Ten Years Later, *Information*, 2(2), 327–359.
- Daston, L. – Galison, P. (2007): *Objectivity*, Zone Books.
- Demir, H. (ed.) (2012): *Luciano Floridi's Philosophy of Technology*, Springer.
- Dummett, M. (1993): *Origins of Analytical Philosophy*, Duckworth.
- Dutta, S. (2016): Philosophy of information: range and tenes, *Annals of Library and Information Studies*, 63, 91–102.
- Duži, M. (2010): The Paradox of Inference and the Non-Triviality of Analytic Information, *Journal of Philosophical Logic*, 39, 473–510.
- Fang, I. (2016): *A History of Mass Communication: Six Information Revolutions*, Routledge.

- Floridi, L. (2002): What is the Philosophy of Information? *Metaphilosophy*, 33 (1–2), 123–145.
- Floridi, L. (2004): Information, in L. Floridi (ed.) *The Blackwell guide to the philosophy of computing and information*, Blackwell Publishing Ltd, 40–61.
- Floridi, L. (ed.) (2004): *The Blackwell guide to the philosophy of computing and information*, Blackwell Publishing Ltd.
- Floridi, L. (2011): *The Philosophy of Information*, Oxford University Press.
- Floridi, L. (2012): Semantic information and the network theory of account, *Synthese*, 184, 3, 431–454.
- Floridi, L. (2013): *The Ethics of Information*, Oxford University Press.
- Floridi, L. (2014): *The Fourth Revolution*, Oxford University Press.
- Floridi, L. (ed.) (2016): *The Routledge Handbook of Philosophy of Information*, Routledge.
- Floridi, L. (2019): *The Logic of Information*, Oxford University Press.
- Furner, J. (2010): Philosophy and information studies, *Annual Review of Information Science and Technology*, 44(1), 159–200.
- Geistová, D. (1979): *Informace: Problematika pojetí a vymezení pojmu (Rigorózní práce)*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Greco, G.M. – Paronitti, G. et al. (2005): How to do Philosophy Informationally, in K.D. Althoff – R. Bergmann et al. (eds.) *Professional Knowledge Management*, Springer-Verlag, 623–634.
- Hartley, R.V.L. (1928): Transmission of Information. *Bell System Technical Journal*, 7, 535–563.
- Hassan, N.R. – Mingers, J. – Stahl, B. (2018): Philosophy and information systems: where are we and where should we go? *European Journal of Information Systems*, 27, 3, 263–277.
- Herold, K.R. (2001): Librarianship and the Philosophy of Information. *Library Philosophy and Practice*, 3(2), 1–15.
- Hofkirchner, W. (2012): *Emergent Information: A Unified Theory of Information Framework*, World Scientific Publishing.
- Kielbasa, J. (2013): What is First? Metaphysics as Prima Philosophia and Ultima Scientia in the Works of Thomas Aquinas, *Philosophia*, 41, 635–648.
- Klein, J. – Giglioni, G. (2012): Francis Bacon. [online], in: E.N. Zalta (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2020 Edition)*. [cit. 2022-02-03], dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/francis-bacon/>>.

Martinez, M. – Sequoia-Grayson, S. (2014): Logic and Information. [online], in: E.N. Zalta (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2019 Edition)*. [cit. 2020-08-07], dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/logic-information/>>.

Mejns, Ch. (ed.) (2021): *Information and the History of Philosophy*, Routledge.

O'Regan, G. (2021): *A Brief History of Computing*, Springer, Cham.

Odenbaugh, J., Griffiths, P. (2020): Philosophy of Biology. [online], in: E.N. Zalta (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2020 Edition)*. [cit. 2022-06-01], dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/biology-philosophy/>>.

Oxford English Dictionary: *Information*, June 2021. Oxford University Press [online], [cit. 2021-03-08], dostupné z: <<https://www.oed.com/view/Entry/95568?>>.

Peters, J.D. (1988): Information: Notes toward a critical history, *Journal of Communication Inquiry*, 12 (2), 10–24.

Rogers, E.M. – Valente, T.W. (2017): A History of Information Theory in Communication Research, in: J.R. Schement – B.D. Ruben (eds.): *Between Communication and Information*, Routledge, 35–56.

Roughley, N. (2021): Human Nature. [online], in: E.N. Zalta (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2021 Edition)*. [cit. 2022-01-03], dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/human-nature/>>.

Schement, J.R. (2017): An Etymological Exploration of the Links between Information and Communication, in J.R. Schement – B.D. Ruben (eds.) *Between Communication and Information*, Routledge, 173–188.

Slavkovský, A. (2013): *Information in the Context of Philosophy and Cognitive Sciences*, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, Towarzystwo Slowakov w Polsce.

Tahko, T.E. (2013): Metaphysics as the First Philosophy, in: E. Feser: *Aristotle on Method and Metaphysics*, Palgrave Macmillan, 49–67.

The II Research Network (2013): *The Philosophy of Information: An Introduction* [online], [cit. 2021-22-07], dostupné z: <https://socphilinfo.github.io/resources/i2pi_2013.pdf>.

Thesavrvs lingvae Latinae (TLL) open access. [München] 2019- [online], [cit. 2021-03-08], dostupné z: <<https://publikationen.badw.de/en/thesaurus>>.

Tertullian (1972): *Adversus Marcionem*, in Evans, E. (ed.) *Tertullian: Adversus Marcionem*, Oxford University Press [online], [cit. 2021-08-12], dostupné z: <https://www.tertullian.org/articles/evans_marc/evans_marc_09book4.htm>.

Vakarelov, O. (2013): Luciano Floridi, The Philosophy of Information. *Philosophy in Review*, 33(2), 109–113.

Vergil (1900): Aeneid, in Greenough, J.B. (ed.) *Bucolics, Aeneid, and Georgics Of Vergil*, Ginn & Co [online], [cit. 2021-08-12], dostupné z: <<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0055%3Abook%3D8%3Acard%3D424>>.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
